

Цветомира Димитрова-Ненова /

Tsvetomira Dimitrova-Nenova

РОЛЯТА НА ПАНАИРИТЕ В ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЖИВОТ НА ЮЖНА И ИЗТОЧНА АНГЛИЯ В ПЕРИОДА XIII—XV в.

The Role of Fairs in the Economic Life of Mediaeval England (13th – 15th c.)

Summary: *This paper considers medieval fair as a factor determining the economic development of England during XIII–XV c. The economic and social impact on the communities that hosted the fairs was considerable and so was their role in the development and dissemination of commercial techniques.*

Fairs as well as the markets stimulated trade in the cities and brought profits not only to their owners, as counts and abbots but also for citizens and traders. More intensive network of fairs in England was created by 1350.

After the Black Death a decline of English fairs is noticed compared to fairs in France, Holland, Italy and Spain. The role of fairs in domestic and foreign trade of England in 14th c. was occupied by London and the pre-existing regular weekly markets.

The most successful fairs in Medieval England that had international importance were the large fair of St. Ives in Exeter, Southwest England and the Stoubridge fair in East England, which after the decline of St. Ives, took its place in the international trade. The main goods of these fairs were textiles from all over England and Europe. The operation of these two English fairs of international importance contributed to the economic development to Southwest and East England.

Key words: *England, Exeter, Cambridge, fairs, economic development.*

Произходът на панаирите се отнася далеч в Античността¹. През Средновековието тяхното възникване е обвързано с Църквата, която привличала огромен брой вярващи в своите духовни средища, църкви и манастири, които се превърнали в притегателен център за средновековните търговци. Църквата насърчавала възникването и развитието на панаирите, защото чрез тях се увеличавал броят на вярващите, които посещавали нейните конгрегации, открити проповеди и свети места².

През XII и XIII в. панаирите изпълнявали почти същата функция, която изпълняват международните и регионалните пазари днес. Те били важни средища за излагане и търгуване на всякакъв вид стоки: подправки, бижута, кожи, фини платове, вълна, жито, добитък, хранителни продукти и други. Затова те привличали хора от почти всички професии и обществени групи: регионални и международни търговци, продавачи на хранителни продукти и напитки, селяни, проститутки и други³.

Съществуват различни определения на панаира в модерната медиевистика. Gilissen определя средновековния панаир като търговско средище за висококачествени стоки, посещавано само от чужди търговци⁴. Verlinden и Соопает твърдят, че по-малките панаири като регионалните били бледи подобия на международните⁵. Luzzatto пък смята, че Централна и Северна Италия нямали нужда от големи периодични пазари каквито за него били панаирите, защото търговско напредналите общини функционирали като постоянни панаири⁶. Някои автори твърдят, че от Късното средновековие „международните панаири били заменени от по-усъвършенствани и постоянни градски търговски мрежи“⁷. В есе за средновековните пазарни структури, публикувано преди тридесет години, Verlinden за първи път обръща внимание на разпространението на панаирите в късносредновековна Европа. Той отбелязва, че по-голяма част от тези средища на търговия привличали по-скоро местни и регионални, а не международни търговски потоци⁸.

От всички тези определения за функцията и ролята на средновековния панаир, можем да обобщим, че той представлявал непостоянен пазар за търговия на висококачествени стоки с различно значение за различните области и региони в средновековна Европа.

Подробно изследване на английския средновековен панаир прави Ellien Moore⁹. Въпреки че Moore многократно подчертава познавателния характер на този труд, първа част на нейното изследване е едно от най-добрите съществуващи научни проучвания на английските панаири през същинското Средновековие. В пролога, авторът обсъжда годишния цикъл на панаирите в средновековна Англия, включително тези на св. Гилс, св. Ботулф, св. Ив и Стамфорд до 1250 г. Следващите глави предоставят ясен списък на продуктите, които постъпвали на панаирите, като ни запознава и с длъжностните лица, отговорни за администрацията и поддържането на реда в тях. Moore също така разглежда ролята на панаирите в средновековната икономика и търговия, особено търговията с градове, произвеждащи платове за Фландрия, както и тяхното влияние върху определени групи и индивиди като големите фирми на италианските търговци-банкери, градски търговски гилдии, монашески институции, регионални посредници, местни занаятчии и селяни¹⁰.

В своя труд „Fairs of Medieval England: An Introductory Study“, Ellien Moore въвежда своите читатели в английските панаири, чрез проучване на

икономическата и обществената роли на големите панаири за платове, разглеждатки в детайли панаира на св. Ив. в Хънтингъншир. Хронологическите граници на нейното изследване са диктувани от документални източници, които обхващат главно периода от средата на XIII в. до ранния XIV в. Тези документи включват: списъци за освобождение, отчети, свързани с кралски покупки, устава на търговски гилдии, административни отчети на панаири, особено тези на св. Ив и св. Гилс, Уинчестър, съдебни и градски списъци на панаири, както и харти и дарения за тяхното създаване¹¹. Сред многобройните примери за харти, узаконяващи създаването на панаири, бих обърнала внимание на кралската харта на Ричард II за създаване на панаир в Портсмут от 1194 г.

Средновековните панаири се различавали от пазарите по няколко съществени показатели. За разлика от пазарите, които обикновено се организирали веднъж седмично, с изключение на тези в по-големите градове като Ексетър и Барнстапъл, панаирите били провеждани само веднъж в годината за определен период от време. Повечето панаири в Дейвън, както и в другите региони в Англия, продължавали до три дни. Те обикновено се организирали в навечерието на някой празник или в чест на определен светец. Около 37% от панаирите в Дейвън съпадали с празниците на видни местни светци. Пример за създаването на панаир в чест на празника на определен светец наблюдаваме и в заповед към ректора и надзирателя на дисциплината в университета в Оксфорд от 1382 г.

Панаирите се различавали от пазарите не само по тяхната периодичност на провеждане, веднъж годишно, но и по стоките, продавани на тях, както и търговците, които ги посещавали. E llen Moore подробно разглежда търговците, които често посещавали големите английски панаири за платове през ранния XIV в. Въпреки че те били посещавани от много търговци от съседни села и малки градове, основната разлика между тези панаири и обикновените седмични пазари била броят на кралските агенти и чуждите търговци, които идвали от далечни разстояния, за да търгуват на тях. Платовете от цяла Англия и Европа, били основната стока продавана на тези периодични пазари. Освен платовете, търговията с вино, метали, добитък, кожи също била добре развита. Стоките, продавани на панаирите в Дейвън, са подобни на тези, търгувани на ранно-средновековните панаири: коне, овце, кожи и платове¹².

1. Панаири в град Ексетър

Град Ексетър притежавал едни от най-големите пазари и панаири в графството, което се дължало на неговата подходяща географска позиция, ролята му на главно пристанище за Дейвън и Корнуол и не на последно място, състоятелното му население. Всички тези фактори осигурили търговски предимства на Ексетър над всички други градове и пристанища в графството. Освен това, като църковен и административен център на Дейвън и Корнуол, градът привличал не само обикновени търговци и посетители, но и джентри и духовници, които били включени в търговията на местните панаири и пазари.

Ексетър бил единственият град в Югозападна Англия, който притежавал три пазарни дни всяка седмица, което е първият показател за размера на търговията, която се провеждала там. Другият важен показател за това били седемте панаира, които се организирали в града. Те също подчертавали неговата главна позиция в рамките на търговската мрежа на графството.

От началото на декември до началото на април, четирите най-успешни панаири на средновековен Дейвън се състояли в град Ексетър. Най-стар от тях бил тридневният панаир около празника на св. Николас в началото на декември. Печалбите от такси, събирани в полза на краля, който бил собственик на панаира, били отразени в най-рано съществуващия списък от 1130 г. През следващите два века панаирът останал собственост на краля, въпреки че той често бил даван под наем срещу определена сума. Най-големият спор за притежание на този панаир бил между кралската власт и града. През 1332 г. градът получил нова харта, която повторно определяла такса за ползването на панаира, заедно с произтичащите от това отговорности и привилегии. Гражданите на Ексетър вярвали, че тази харта им давала правото да управляват панаира на св. Николас. Затова те създали нови устава, които да го ръководят и започнали да описват годишните приходи. Въпреки това обаче има данни, че Ексетър рядко се радвал на годишните приходи от панаирите. Дори на най-големия панаир в Ламас, градският обичай от около 1270 г. посочвал, че градът трябвало да отстъпи събирането на градските такси на управителя на панаира между часовете по обяд в първия и последния ден от панаира¹³.

Другият панаир в града, Уитсунтайд или Петдесетница, организиран в края на месец май, имал дори по-интересна история. Датиращ отпреди 1240 г., той изглежда започнал да запада от 1291 г., когато кметът и съветниците направили опит да го насърчат чрез изпращането на пратеник в Кредитон, на по-малко от седем километра, по време на провеждания по-рано там панаир през май. Неговата задача била да привлече търговци и посетители. Пратеникът разгласил предстоящото организиране на панаира в Ексетър през следващите седем дни, от навечерието на празника на Петдесетница до навечерието на Света Троица. Тогава градът се надявал да извлече полза от търговията на панаира в Кредитон. Затова, с цел да привлече повече търговци, градският пратеник обещал, че всеки който дойде на панаира щял да бъде освободен от такси и други задължения. Тези отстъпки показват, че градските управители вярвали, че търговията, осъществявана на панаира, била много по-важна отколкото таксите, които можели да бъдат събрани. В това отношение техните интереси се различавали от интересите на повечето други собственици на панаири, които не били постоянни жители на града и били заинтересовани от бързите печалби, натрупани чрез събирането на такси, а не от развитието на търговията в града като цяло.

На 21 декември бил организиран друг панаир, посветен на празника на св. Томас Апостол. Подобно на панаира в Уитмондей, печалбите и от този

панаир в началото били слаби, само 18 паунда през първата година, но стигнали до 8 шилинга от края на века¹⁴. Трудно е да се разбере защо градът създаде нов панаир само две седмици след панаира на св. Николас. Едни от възможните причини са стремежите за насърчаване на коледната търговия както и желанието за подкопаване на дейността на други зимни панаири в Дейвън. Резултатът от това обаче бил намаляване на годишните приходи от панаира на св. Николас, които рязко спаднали от времето, когато новият декемврийски панаир на св. Томас започнал своята дейност¹⁵. В действителност панаирът на св. Николас бил най-важния източник на търговски доходи за град Ексетър през късния XIV в., чиито печалби били над 7 паунда в някои години, като например през 1376 г., и средно около 4 паунда през ранния XV в. До 1450 г. обаче, печалбите от панаира на Св. Николас намалели значително, средно до 1 паунд през следващите години. А относително малките печалби от новия панаир на св. Томас не компенсирали загубите от печалбите на панаира на св. Николас¹⁶.

Независимо от понесените загуби от създаването на два панаира в един месец, град Ексетър създаде и други панаири като този на Добрия петък. Времето, в което той се състоял било точно в края на Великите пости, период когато не се организирани никакви панаири. Годишните приходи от него не били внушителни, средно около 5 шилинга. Независимо от това през 1500-1512 г. градът дори увеличил дните на провеждане на панаира от сряда до петък. Това още веднъж доказва факта, че приходите от панаирите може би не са най-добрият показател за техния успех¹⁷.

През 1463 г. град Ексетър създава още един панаир, предвиден да се проведе в навечерието на празника на Мария Магдалена (21-22 юли). Градските лидери го създали, с цел да попречат на търговията на панаира в Ламас, собственост на графа и помощник-абата на Ексетър. Успоредно с това градските лидери продължавали да следват политиката на освобождения от всякакви такси по време на панаира. Затова през целия XV в. били регистрирани нулеви печалби.

Вероятно няма друг град в средновековна Англия като Ексетър, който създаде пет нови панаира между 1370 и 1460 г., период обикновено считан за изпълнен с трудности за всички английски градове. Фактът, че всички нови 5 панаира, плюс двата по-стари, били достатъчно успешни, за да оцелеят през XVI в., а някои от тях и до XVIII в., е едно наистина изключително постижение.

Независимо от това сериозно постижение в развитието на икономиката на региона посредством създадените панаири, не можем да пренебрегнем проблемите, които съпътствали организирането и провеждането на тези периодични пазари. Първият проблем е свързан с борбата за собственост върху панаирите, която се водела между графа, помощник-абата и гражданите. И трите спорещи страни се борели за печалбите, които щели да получат от приходите на панаирите, както и от наложените такси за използването на сергиите. По своята същност тази борба напълно съответствала на споровете и борбите, които възниквали между същите собственици на средновековните пазари.

Друг проблем, който въздействал отрицателно върху икономическия растеж на региона е създаването на няколко панаири по едно и също време, в един и същи град. Конкуренцията, която се създавала между тях, не стимулирала печалбите на единия панаир за сметка на другия, а намалила общите печалби и на двата. Пример за това е панаирът на св. Николас, който бил най-важният източник на доходи за гр. Ексетър през късния XIV в., средно по девет паунда за година. До 1450 г. обаче, печалбите от него намалели до един паунд годишно, заради конкурентния панаир на св. Томас, който със своите малки приходи, не могъл да компенсира загубите от печалбите на панаира на св. Николас.

Въпреки това като цяло, с основание можем да заключим, че тези нови панаири били отзвук на градското доверие и стабилното икономическо състояние през Късното средновековие в Ексетър, картина, напълно противоречаща на икономическата депресия, която толкова много други английски градове преживявали през този период.

2. Панаири в региона на Кеймбридж

Панаирите на Кеймбридж и неговия регион могат да бъдат проследени също както пазарите, чрез даренията за тяхното създаване и отчетите на писатели и пътешественици. „Списък на панаирите”, съставен от William Harrison в неговото „Описание на Англия”, публикувано през 1577 г., е основният източник, който разглежда панаирите в Кеймбридж, които функционирали и през XVI в¹⁸. Около 40 % от панаирите в региона продължили да функционират и през Късното средновековие. Подобно на оцелелите пазари през този период, те били предимно концентрирани в градовете.

Различните месеци, в които панаирите в Кеймбридж се организирали подсказва, че те функционирали в преходен годишен цикъл, подобен на този на пазарите, организирани всяка седмица. Като правило панаирите били най-концентрирани през летните месеци, когато пътуването било по-лесно. Сезонните пикове на тяхното провеждане отговаряли на необходимостта от продукция и търговия.

Септември бил най-добрият месец в Кеймбридж, защото бил месец на панаира. В продължение на векове хората в региона се радвали на тази възможност да печелят пари, да се срещат със стари приятели, да се радват на специални обеди и първокласни забавления¹⁹. Всяка година в Кеймбридж се организирали три основни панаира:

1. Панаирът на св. Радегънд, който за първи път бил въведен от крал Стивън (1135–1154), известен още като Етиен дьо Блоа, последният нормански крал на Англия. По-късно този панаир станал известен като панаир на чешъна.

2. Панаирът на болницата за прокажени, основан от крал Джон Безземни (1199–1216). След време той станал известен като Стоурбридж.

3. Панаирът на помощник-абата Барнцел, който за първи път бил организиран от Хенри III (1216–1272). По-късно той станал известен като панаира в средата на лятото, който единствен оцелял до днес. Той продължава да се открива всяка година на 22 юни, както е било през Средновековието²⁰.

Началото на един от най-известните панаири в Кеймбридж, Стоубридж, се губи с около 800 години. Първите официални данни за него са от 1211 г²¹.

На 24 август, деня на св. Вартоломей, кварталните длъжностни лица се събирали заедно в къщата на кмета. Те образували дълга, но стройна процесия. Заедно с търговците и дърводелците те се отправяли към Барнуел, минавали покрай къщата на абатството и вероятно кимвали на собственика, който се отказал от част от земите си, в полза на панаира.

Денят на откриването на панаира величествено повтарял неговото създаване, с дълга процесия и огромни тъпни хора. Градската процесия тръгвала в града с тропети, музика и възбудени последователи към мястото на панаира. Парадът, който се провеждал всяка година, представлявал истинско зрелище за Средновековието. Прокламацията, обявяваща началото на панаира, трябвало да бъде прочетена на две или три места, но след първото прочитане търговията можела да започне и длъжностните лица, представители на града и университета, можели да се отправят на официален обяд в къщата на кмета²².

Правото да организира панаир всяка година на 14 септември било дарено чрез кралска харта на Болницата за прокажени в Кеймбридж. Този панаир бил организиран в Стоубридж, близо до болницата “Св. Магдалена”.

Търговията била основната цел на панаира, а мястото отговаряло на всички условия. Болницата, за която не знаем почти нищо, била създадена до главния път, водещ към замъка, в най-отдалечения район на града. Прокажените не живеели близо до другите жители, но хората, полагащи грижи за тях можели да просят милостиня от пътуващите, които минавали оттам. От източната страна на болницата имало река, над която бил изграден мост, по който добитъка можел безопасно да преминава. Оттук идва и по-късното наименование на панаира – Стоубридж, моста на добитъка. На север през обширни пасища била разположена реката, която била жизненоважен канал за търговията, която създавала и самия град Кеймбридж²³. От болницата можели да се видят лодки, натоварени със зърно, вълна, дървен материал и други основни стоки. Така пътят и каналът задоволявали панаира със стоки и клиенти.

Не е ясно обаче защо точно Стоубридж изпреварил другите панаири в Кеймбридж, след като всички еднакво се възползвали от географските предимства на региона²⁴. Въпреки това съдбата на трите панаири била различна. Занапред панаирът в Стоубридж започнал да привлича търговци от цяла Европа. Луксозните стоки предлагани на него като: вълнени платове от Съфолк и Йоркшир, калай от Корнуол, олово от Дербишир, стриди от Колчестър и други, привличали най-различни търговци и посетители. Внесените луксозни стоки

и предмети включвали: вино от Франция, копринени дрехи от Италия, кожи от балтийския регион²⁵.

Развитието на панаира в Стоубридж съвпадало с упадък на големия Великденски панаир на св. Ив в Ексетър, който дълго време преди това привличал чужди търговци и осигурявал огромно изобилие от луксозни платове за кралския двор. С времето Стоубридж заел неговото място. Кралските документи показват, че около 1250 г. крал Хенри III вече карал неговите служители да купуват платове от панаира в Стоубридж. По-късно през 1280 г. неговият син, Едуард I, възстановил замъка в Кеймбридж като по този начин допълнително стимулирал търговията на панаира. Основните материали за реконструкцията на замъка като железни панци, вериги, синджии се купували в Стоубридж²⁶.

За интензивната търговия на панаира съдим и от отчета на Дам Алис де Бриан от Съфолк, на 40 мили от Кеймбридж. Отчетът разкрива, че тя и нейният иконом купували подправки, риба, френско грозде, стафиди и обзавеждане за нейната кухня²⁷. От него също добиваме информация за цените на стоките: 100 стриди – 2 паунда, калкан – 18 паунда, 7 змиорки – 16 паунда, хляб за търговски кон 0,5 паунда, чесън – 2,5 паунда, лук – 5 паунда, говеждо месо – 4 паунда, свинско месо – 4 шилинга и 2 паунда, телешко месо – 20 паунда, яйца 15 паунда, 1 малко прасе – 6 паунда, пипер – 3 шилинга и 3 паунда, канела – 4 шилинга и 6 паунда, железен тиган – 3 шилинга и 4 паунда²⁸.

Кралският двор в Кеймбридж също се снабдявал с подобни провизии от панаира, включително жълт минзухар, бадеми и синапено семе. Религиозните къщи от Тетфорд в Бърнстед, Оксфордшир, също предпочитали да търгуват в Стоубридж²⁹.

До 1300 г. местата по главните улици на панаира били преразпределени. Сергиите на главните улици в града представлявали здрави дървени конструкции. Размерът на всяка сергия се определял от нейното предназначение. Малките сергии с размер до 6 фута се използвали за излагане на сирене, докато тези широки 14 фута и дълги 24 фута, били предназначени за чесън³⁰. До 1405 г. било определено, че свободните хора можели да притежават една сергия, освободена от такси към гилдията в града. Ако един свободен мъж притежавал обаче повече от една сергия, той бил задължен да плаща такса за това. Срещу наем или продажба, той можел също да отдава своята сергия под наем на други свободни мъже.

Управлението на панаира се извършвало от специален правилник, който уреждал въпросите, свързани с конфискацията на щандове и налагането на общ ред. Шест или осем, половината от общинските съветници били избирани на 16 август всяка година. Те разполагали с войници, които им помагали да арестуват нарушителите на реда и размирниците на панаира. Докато гилдията в града избирала и инструктирала длъжностните лица, които управлявали панаи-

ра, Университетът по същия начин вземал решения относно неговата инспектираща група. От академиците не можело да се очаква да имат опит в качеството на стоките, затова те работели заедно с опитни търговци в града. Така надзирателите на дисциплината в университета, заедно с бирниците, следели за нарушения свързани, с мерките и теглилките³¹.

Следователно можем да заключим, че панаирите в Кеймбридж били управлявани, подобно на пазарите, от градските и университетските управители. Панаирите, които се създали в региона, съдействали за неговото икономическо развитие. Специалната роля, която заел панаирът в Стоубридж след упадъка на панаира на св. Ив. в Ексетър, Югозападна Англия, предопредила икономическия растеж на Източна Англия през разглеждания период.

3. Френско-английската търговия осъществена на средновековните панаири

Специално внимание върху френско-английските търговски отношения, реализирани на панаирите, обръща Anne Sutton. Тя задълбочено проследява основните панаири в Англия – Бостън, Св. Ив, Уинчестър, както и тези във Франция, като Прованс, Троа, Барс-сър-Ауб и други³². Панаирите в Англия и Франция през Средновековието представлявали притегателен център за търговци и купувачи, благодарение на все по-усъвършенстваната си организация. Те се превърнали в огромни преходни градове, освободени от градските правила, ограничаващи търговията между местни търговци и чужденци. В тях съществувала отделна сложна система на данъчни облагания и договорни отношения, които били в сила в Шампан от 1250 г., а английските панаири я заимствали от 1280 г. Според Sutton, тази система била наложена в Англия от влиятелните лондонски търговци като Джон де Бекуел, който бил надзирател на панаира на св. Ив през 1287 г. и следял за стриктното налагане на дългове, съгласно статута на търговците в Лондон и статутите на всички английски панаири³³.

Панаирът в Стамфорд бил провеждан в Бостън от 17 юни нататък, като акцентът бил през месец юли. Панаирът в Уинчестър се организирал всяка година през септември, а в Нортampton – през ноември. По-малкият, но не с по-малко значение панаир на Бъри Сейнт Едмънс бил през декември, а Уестминстърският, създаден през 1245 г., бил провеждан през октомври. От всички английски панаири през Средновековието, само тези в Бостън, Уинчестър и св. Ив били с международно значение. След тях по важност се нареждали широка мрежа от по-малки панаири и пазари, в които стоките били прехвърляни в цялата страна, в отговор на търсенето на нарасналото население.

В Шампан се организирали шест панаира през годината, които следвали един след друг в един годишен цикъл, установен преди средата на XII в. Всеки панаир протичал за шест седмици, като през този период имало определено време за продажба само на един вид стоки, определено време за уреждане на

сметките и накрая – за изготвяне на документацията на панаира, обикновено четири дни преди закриването му. Характерното за тези панаири било, че определяли специални области, в които се продавали само един вид стоки като лен и платове. Така с всички тези панаири, графство Шампан се превърнало във важен център за международната търговия.

Екстензивната търговия, която съществувала между Лондон и Шампан оказала силно влияние върху културния живот на лондонските търговци в края на XIII в. Ето защо е важно да се спрем на лондонските търговци на тъкани, които търгували на панаирите в Шампан. От 1242 г. настъпило затопляне на френско-английските отношения, които се отразили и на търговията между двете страни. Английският крал Хенри III (1216–1272) станал все по-благоприятно настроен към френския крал Луи IX (1226–1270) и това стимулирало търговията между тях. Хенри III посетил Париж през ноември-декември 1254 г. и присъствал на една ослепителна поредица от семейни забавления във френския двор. Тогава Хенри III дарил френските аристократи със скъпи подаръци – сребърни чаши, златни катарамы, копринени пояси и други. През 1259 г. между Англия и Франция бил сключен договор, който осигурявал мир за 35 години. Най-много от този договор се възползвали лондонските търговци. Данните, с които разполагаме, свидетелстват, че по време на управлението на Едуард I (1272–1307), синът на Хенри III, неговият шивач купувал стоки от Париж, основно лен за краля, кралицата и техните деца през 1277–1278 г., на стойност 1,429 паунда. Непряко доказателство за всепроникващото влияние на Париж в Англия било изграждането на пазара за добитък в Лондон от кмета Хенри ле Уелс през 1270 г. по подобие на пазарите за добитък в Париж³⁴.

През 1285 г. Филип IV (1285–1314) присъединил Шампан към френската корона. Впоследствие неговата политика ускорила упадък на панаирите. През 1293 г. той присъединил процъфтяващия пристанищен и институционален център Монпелие, което гарантирало пълното върховенство на Париж. Когато през 1294 г. Филип IV включил Франция, Англия и Фландрия в поредица от войни, англо-френската търговия била тежко засегната³⁵.

Мястото на Париж в английската търговия било заето от Лондон. От ранния XIV в. лондонските търговци, които привличали клиенти от цялата страна намалили ролята и значението както на френските, така и отчасти на английските панаири. Сведения за тази промяна са открити в документите за търговски покупки на кралското домакинство и длъжностните лица, които все повече пазарували в Лондон. Изчислено е, че през 1264–1265 г. Лондон доставял около една четвърт от платовете, подправките и кожите за кралското домакинство в конкуренция с панаирите, а от 1300 г. Лондон заел позицията на основен доставчик на всичко. Той се превърнал в средище на търговията с луксозни стоки като успоредно с това впечатлявал с внушителна инфраструктура на своите пазари. През 1310–1320 г. Лондон увеличил своя дял в търговията

с вълна, на половината от общата търговия за страната. Вълната от Западна и Централна Англия минавала през Лондон³⁶.

Така Лондон се превърнал в основен търговски център за страната. Той станал и основен пазар за определени луксозни стоки, особено тези, донесени от италианците, които били най-важните чужденци, с които Лондон търгувал от края на XIII в., след провала на търговските отношения с Фландрия и Париж.

Френско-английската търговия през периода XIII–XIV в. претърпяла сериозно развитие. Двете държави провеждали активни търговски отношения чрез главните панаири в Шампан и Англия до началото на XIV в., когато мястото на френските панаири в търговията с Англия заел Лондон. Като цяло панаирите изиграли своята положителна роля в развитието на търговията и растежа на икономиката и за двете държави.

В обобщение на всичко изложено по-горе мога да отбележа, че създаването и функционирането на английските панаири през периода XIII–XVI в. се отразило положително на икономическото развитие на страната. Панаирите, също както и пазарите, стимулирали търговията в градовете и донесли печалби не само на техните собственици, като графове и помощник-абати, но и на гражданите и търговците. По-интензивна мрежа на панаири в Англия била създадена до 1350 г. След Черната смърт се забелязва упадък на английските панаири, в сравнение с панаирите във Франция, Холандия, Италия и Испания. Ролята на панаирите във вътрешната и външната търговия на страната била заета от Лондон и съществуващите преди това постоянни седмични пазари.

Най-успешните панаири в средновековна Англия са големият панаир на св. Ив в Ексетър, Югозападна Англия, панаирът в Стоубридж, Източна Англия, който след упадъка на Св. Ив, заема неговото място международната търговия. Платовете, от цяла Англия и Европа, били основната продавана стока на тези периодични пазари. Освен платовете, търговията с вино, метали, добитък, кожи, била също добре развита. Функционирането на тези два английски панаира, които били с международно значение, допринесли за икономическото развитие съответно на Югозападна и Източна Англия.

Основната разлика между английските панаири и обикновените седмични пазари била броят на кралските агенти и чуждите търговци, които идвали от далечни разстояния. Освен това, за разлика от пазарите, панаирите се превърнали в огромни преходни градове, освободени от градските правила, ограничаващи търговията между местни търговци и чужденци. Следователно английските панаири били свързани повече с външните пазари, което довело до икономически растеж в страната, но не и до създаването на единен вътрешен пазар.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Richardson, H.** The Medieval Fairs and Markets of York. St. Anthony's Press, York, 1961, p. 3.

² **Ibid.**

³ **Moore, E.** The Fairs of Medieval England: An Introductory Study. Medieval Academy of America, 1988, p. 443.

⁴ **Epstein, R.S.** Regional Fairs, institutional innovation and economic growth in Late Medieval Europe. Wiley, 1994, p. 459.

⁵ **Epstein, R.S.** Regional Fairs, institutional innovation and economic growth in Late Medieval Europe. Wiley, 1994, p. 459.

⁶ **Epstein, R.S.** Regional Fairs, institutional innovation and economic growth in Late Medieval Europe. Wiley, 1994, p. 459.

⁷ **Epstein, R.S.** Regional Fairs, institutional innovation and economic growth in Late Medieval Europe. Wiley, 1994, p. 459.

⁸ **Ibid.**

⁹ **Ibid.** p. 444.

¹⁰ **Ibid.**

¹¹ **Ibid.**

¹² **Kowaleski, M.** Local Markets and regional Trade in Medieval Exeter. Cambridge University Press, 1995, p. 58. Разглеждане и утвърждаване от Ричард II на одобрените харти на Едуард III, Ричард I и Хенри II и тяхното потвърждаване от Едуард II, даряващ на гражданите на Портсмут ежегоден панаир от 15 дни, по време на празника на св. Петър, на 1-ви август, седмичен пазар в четвъртък и освобождение от данъци, такса за ремонт на мостове, такса за безопасност на пътници, наем за ползване на сергия и данък плащан от всички градове в полза на короната, както и други свободи. [Portsmouth Charters]

¹³ **Ibid.**, p. 63. *19.10.1382 г. Оксфорд (Оксфордшир)*

Заповед към ректора и надзирателите на дисциплината в университета Оксфорд, да разрешат на помощник-абата на Фридесуайд да организира панаир в Оксфорд на празника на св. Фридесуайд и определено време след него, каквото досега винаги е имал, тъй като кралят научил, че ректорът и надзирателите на дисциплината се опитали да лишат помощник-абата от това негово право чрез прокламация, забраняваща провеждането на каквото и да е панаир там [CCR 1381-85, 162].

¹⁴ **Ibid.**, p. 67.

¹⁵ **Ibid.**

¹⁶ **Ibid.**

¹⁷ **Ibid.**, p. 68.

¹⁸ Цит. по **Lee, J.** Cambridge and Its Economic Region, 1450-1560. Great Britain, University of Hertfordshire Press, 2005, p. 116.

¹⁹ **Ridout, H.** Cambridge and Stourbridge Fair. Blue Ocean Publishing, 2011, p. 1.

²⁰ **Boyd, S.** The Story of Cambridge. Cambridge University Press, 2005, p. 23.

²¹ **Ridout, Honour.** Op. cit., p. 14. „*Кралят .....до Г-н, Кмета, ...стриктно да облага всичко, което идва на панаира, започващ на празника на Св. Вартоломей и продължаващ до празника на Св. Архангел Михаил.....*”

- ²² **Ibid.**, p. 21.
- ²³ **Ridout, H.** Op. cit., p. 1.
- ²⁴ **Ibid.**, p. 2.
- ²⁵ **Boyd, S.** Op. cit., p. 23.
- ²⁶ **Ridout, H.** Op. cit., p. 2.
- ²⁷ **Ibid.**, p. 3..
- ²⁸ **Boyd, S.** Op. cit., p. 23.
- ²⁹ **Ridout, H.** Op. cit., p. 3.
- ³⁰ **Ibid.**, p. 16.
- ³¹ **Ibid.**, p. 12.
- ³² **Sutton, A.** The Mercery of London: Trade, Goods and People, 1130-1578. Ashgate Publishing Company, 2005, 32.
- ³³ **Ibid.**
- ³⁴ **Ibid.**, p. 39.
- ³⁵ **Ibid.**
- ³⁶ **Ibid.**, p. 40.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Boyd, Stephanie.** The Story of Cambridge. Cambridge University Press, 2005.
2. **Dam, Keneth.** Institutions, History and Economic Development. The Law School The University of Chicago, 2006.
3. **Dijkman, Jessica.** Shaping Medieval Markets: The organization of Commodity Markets in Holland, c. 1200-c. 1450. Koninklijke Brill NV, Leiden, 2011.
4. **Ellen, Moore.** The Fairs of Medieval England: An Introductory Study. Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies, 1985. [<http://www.jstor.org/stable/2853275>], 10.06.2013.
5. **Epstein, R. S.** Regional Fairs, Institutional Innovation, and Economic growth in Late Medieval Europe. Published by : Wiley on behalf of the Economic History Society. [<http://www.jstor.org/stable/2597589>], 06.06.2013.
6. **Kermode, Jenny.** Medieval Merchants: York, Beverley and Hull in the Latter Middle Ages. Cambridge University Press, 1998.
7. **Kowaleski, Maryanne.** Local Markets and Regional Trade in Medieval Exeter. Cambridge University Press, 1995.
8. **Lee, John.** Cambridge and Its Economic Region, 1450–1560. Great Britain, University of Hertfordshire Press, 2005.
9. **Ridout, Honour.** Cambridge and Stoubridge Fair. Blue Ocean Publishing, 2011.
10. **Richardson, Harold.** The Medieval Fairs and Markets of York. St. Anthony's Press. York, 1961.
11. **Sutton, Anne.** The Mercery of London: Trade, Goods and People, 1130–1578. Great Britain by TJ International Ltd, Padston, Cornwall, 2005. [http://www.british_history.ac.uk/catalogue.aspx?type=2]

Даниела Цонева / Daniela Tsoneva

УПРАВЛЯВАЩАТА КРАЛИЦА И ВОЙНАТА –
ВОЕННИЯТ ОПИТ НА МЕРИ ТЮДОР

*The Queen Regnant and War – the Martial
Experience of Mary Tudor*

Summary: *The reign of Mary Tudor set a precedent in English history – she was the first woman to rule the country in her own right. Naturally the queen came into collision with numerous prejudices regarding women and their ability to govern. One of the aspects that gave space for such prejudices was warfare. A woman ruler had to fit into the typical royal image of a warrior. Of course she could not lead her army into battle but she had to represent herself as a worthy commander and protector of her realm. Sadly Mary's image as a warrior did not turn out to be a positive one. It was stigmatized by the loss of Calais – England's last continental possession.*

Key words: *England, Mary Tudor; queenship, war, Calais*

Войната е един от основните аспекти на кралската власт, поддържащи идеята за слабостта на жените и негодността им за владетели. Монархът по правило е войн – негов дълг е да бъде способен военен лидер, който стои начело на войската и защитава интересите на страната си. Когато този монарх е жена, естествено се поражда въпросът доколко тя, предвид пола си, ще може да поеме и ефективно да изпълнява подобни функции. Това безспорно е един от проблемите, с които Мери Тюдор се сблъсква след възкачването си на престола. Първата английска кралица ще трябва да намери начин да се вмести в типично мъжкия образ на владетеля-войн.

Традиционното разбиране, че жените са слаби, нерешителни и подчинени на емоциите, предполага, че те са неподходящи за владетели и войни. Виждаме тези схващания ясно представени в труда на испанския хуманист Хуан Луис Вивес “Образованието на християнката” (“*De Institutione Feminae Christianae*”), написан специално, за да послужи за образованието на принцеса Мери. Авторът счита, че войната е неподходяща за жените и следователно те трябва да бъдат държани настрана от нея. Една жена на бива да мисли или говори за война, да чете книги, свързани с нея, да присъства на военни турнири. Дори споменаването на оръжия в нейно присъствие е нередно¹. Според Вивес „самата природа”